

Маїк І. С.,
здобувач

Львівського державного університету внутрішніх справ

СИНЕРГЕТИЧНЕ СПРИЙНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Анотація. Стаття посвячена дослідженню процесу самоорганізації регулювання державної влади, вивченню державної влади крізь призму синергетики, опису застосування принципів синергетики в аналізі процесу самоорганізованого регулювання правових відносин у межах держави, висвітленню здатності передбачати майбутнє державної влади завдяки застосуванню положень синергетики.

Ключові слова: правова система, державна влада, держава, синергетика, самоорганізація.

Постановка проблеми. Зміна стану державної влади відбувається самоорганізовано як реакція на певні внутрішні, зовнішні фактори. Кожне регулювання правових відносин у межах держави відбувається самоорганізовано. Для забезпечення сприятливих обставин під час регулювання державної влади береться до уваги інформація про умови існування держави і характеристика кожного її складового елемента станом на сьогодні, а також визначається ціль, заради досягнення якої здійснюються певні зміни. Заради вдалого досягнення мети слід розглянути державну владу з точки зору синергетики, проаналізувати можливість передбачати варіанти її подальшого розвитку, встановити чинники, що здатні висвітлити період кризи як системне явище, визначити закономірність впливу майбутнього на сьогоднішнє, вирізнити ієрархічні рівні державної влади, що впливають на її еволюцію, встановити основні правила регулювання розвитку державної влади, описати ймовірні майбутні зміни стану внутрішніх та зовнішніх факторів, виявити фактори, що визначають хід історичних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у визначення основних концепцій теорії держави і права та до аналізу синергетики здійснили такі вчені, як Давід Р., Цвайгерт К., Баранцев Р. Г., Войцехович В. Є., Дамірлі Мехман Аліщах огли, Кривцова І. С., Пригожин І. Р., Сливка С. С., Хакен Г., Князева Є. Н., Шемшученко Ю. С., Протасов В. Н., Протасова Н. В. тощо. Невиділені раніше частинами дослідження державної влади з позиції синергетики є висвітлення ефективності регулювання правових відносин у межах держави, що дає змогу розкрити сутність процесу самоорганізації дій її складових елементів.

Метою даної наукової статті є обґрунтовано довести, що насправді необхідно розробити теорію та обґрунтувати методологію визначення і реалізації самоорганізованого комплексу владних функцій, практична ефективність якого буде максимальною, а ризик помилок – мінімальним, слід роз'яснити методи застосування позицій науки синергетики у сфері державної влади, варто проаналізувати особливості сучасного стану правового буття, завдяки застосуванню принципів синергетики у теорії держави і права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною властивістю держави є наявність влади. У людському суспільстві виникає соціальна влада як його невід'ємний і необхідний елемент. Вона надає суспільству цілісність, керованість, служить найважливішим чинником організованості і порядку. Тобто, влада являється своєрідним елементом, який забезпечує життєздатність суспільства. Під впливом влади суспільні відносини стають цілеспрямованими, набувають характеру керованих і контрольованих зв'язків, а спільне життя людей стає організованим. Таким чином, влада є організованою силою, що забезпечує здатність тієї або іншої соціальної спільноти (роду, групи, класу, народу) підкоряти своїй волі підвладних людей, використовуючи різні методи, в тому числі метод примусу. Влада не може функціонувати незалежно від волі й свідомості людей. Воля є найважливішим елементом будь-якої соціальної влади, без урахування якого неможливо зрозуміти її природу і суть відносин владарювання. Влада означає, з одного боку, нав'язування пануючими своєї волі підвладним, а з іншого – підпорядкування підвладних даній волі. Влада належить до тієї соціальної спільноти, воля якої в ній втілена. Влада обов'язково комусь належить. Під час вивчення влади важливо визначити першоджерело влади. Влада неможлива без об'єктів свого впливу – індивідів, їх об'єднань, класів, суспільства в цілому. Іноді суб'єкт і об'єкт влади не збігаються, але найчастіше пануючі і підвладні чітко розрізняються і займають різне положення в суспільстві [1, с. 74; 2, с. 113]. Влада безперервно впливає на суспільні процеси і сама проявляється в особливому виді відносин [3, с. 81; 4, с. 75]. Владні відносини між людьми існували, існують і будуть існувати.

Самим важкодосяжним феноменом суспільної життєдіяльності людей є державна влада. Будучи різновидом соціальної влади, державна влада має всі ознаки останньої. Найважливіша особливість державної влади полягає в її політичній природі. Влада суспільства володіє реальною можливістю керувати діями і поведінкою людей, вирішувати соціальні суперечності, задовольняти індивідуальні або групові інтереси, підпорядковувати їх. Пояснити поведінку будь-якої державної можливо як завдяки аналізу її еволюційного розвитку, так і внаслідок дослідження характеру поведінки державних інститутів та відповідних керівних органів, які у певні періоди часу здійснюють вплив на події та процеси, що визначають хід розвитку держави [5, с. 24]. У демократичному суспільстві виникає тенденція зближення суб'єкта і об'єкта влади, що веде до їх часткового збігу. Кожен громадянин є не тільки підвладним, як член демократичного суспільства, але й він має право бути індивідуальним джерелом влади. Він бере участь у сукупності ряду послідовних дій, спрямованих на встановлення влади [6, с. 738]. При демократичному режимі немає і бути не повинно тільки пануючих

і тільки підвладних. Навіть вищі органи держави і вищі посадові особи мають над собою верховну владу народу, тобто вони є одночасно об'єктом і суб'єктом влади. В демократичному суспільстві немає повного збігу суб'єкта і об'єкта. Якщо демократичний розвиток призведе до такого збігу, то державна влада втратить політичний характер, перетвориться безпосередньо на суспільну без органів держави та державного управління.

Наука синергетика як теорія самоорганізації передбачає застосування нелінійного мислення: – конкретний об'єкт правової системи розглядається у відриві від інших об'єктів, що впливають на його поведінку: – досліджується уся сукупність даних об'єктів – правова система суспільства та державний механізм управління. Зміна системи проявляється в зміні її станів, одержаних внаслідок зовнішніх впливів і внутрішніх змін. Якщо сукупна дія зовнішніх і внутрішніх факторів взаємно врівноважена, то система держави знаходиться в стійкому стані. Держава являє собою систему відкритого типу з нелінійними зворотними зв'язками. Вона саморозвивається, володіє джерелами і стоками енергії, речовини та інформації – є відкритою. Зворотні зв'язки можуть бути позитивними і негативними. Перші ведуть до відходу системи від стаціонарного стану, розвитку нестійкостей. Другі повертають її до вихідного стану. Синергетика вивчає перехід системи держави нового стійкого атратора. Єдино ведуча дорога до атракторів обов'язково проходить через зону біфуркацій, де відбувається вибір подальшого маршруту руху. Атрактори притягують процеси: майбутнє впливає на сьогодення. Однак неминучість проходження крізь біфуркації полягає в дане майбутнє однозначності. За біфуркацією слідує система шляхів можливого розвитку. Складно передбачити результати діяльності органів державної влади [3, с. 82-86]. Атрактори виникають із суспільства, що оточує державу. У державній владі є можливість вибору. Вона несе відповідальності за здійснений вибір.

Еволюційний процес розвитку державної системи виявляється сильно нелінійним. Він супроводжується численними флуктаціями, виникненням нестійкостей і зворотних рухів, чергуються з періодами стагнації. Прогресивний розвиток системи переривається кризами. Під час флуктації спостерігається випадкове відхилення миттєвого змісту величини від середнього значення, тобто від стану рівноваги у певній області простору чи в певний момент часу. Відбувається випадкове відхилення характеристик державної влади від середнього значення [7, с. 163]. Після флуктації встановлюється нова влада, змінюється стан складових елементів, підсистем у межах держави. При флуктуаціях відбуваються ті ж процеси, що й при зовнішньому збуренні держави. Флуктуації та наслідки зовнішнього збурення затухають схожим чином [8]. Флуктації відбуваються швидше на мікрорівні з окремими елементами державної влади, аніж загалом на макрорівні [9, с. 91, 136, 177]. Флуктації одержують важливе значення власне у точках біфуркації: сфери переходу можна адекватно описати лише тоді, коли взято до уваги флуктації. Макроскопічний процес є наслідком багатьох мікроскопічних процесів. У нелінійному середовищі складна структура формується із малих флуктацій (хаосу). Першопричиною виникнення нового є хаос. Утворена складна структура складається з частин, що часто

виникають як наслідок флуктації. Вона руйнується коли досягає моменту загострення під час нестабільності. Мали флуктації, що спричинені хаосом на мікрорівні, змінюючи моменти загострення, спричиняють суттєві відмінності в процесах розвитку структур на макрорівні. Хаотичні флуктації обумовлюють випадкову, неупорядковану поведінку на макрорівні. Флуктація спричиняє виникнення послідовної, самоізольованої зміни владних режимів. У поведінці нелінійної системи держави можлива не одна, а декілька біфуркацій процесу в часі [10, с. 139-141, 174, 177]. Флуктація зростає в сфері віддаленій від рівноваги [11, с. 21]. Настання флуктації уже не є загадковим явищем завдяки теоретичним поясненням синергетики.

У період стабільного розвитку повстають аттрактори, виникають біфуркації. Основною властивістю державної системи в режимі атратора є вплив майбутнього на сьогодення. В цьому стані система активно чинить опір змінам і прагне стійко відтворити власні функції та структуру. Порушення стійкості історичного процесу якісно змінює стан системи держави. Втративши стійкість і опинившись у стані біфуркації, державна система проявляє наступні певні властивості. Її подальший розвиток перестає бути однозначним. Виникає декілька допустимих його різновидів. Система втрачає здатність активно протидіяти збуренням. Випадковості фактори відіграють вирішальну роль під час переходу на обраний із числа наявних маршрутів подальшого розвитку. Існує обмежена кількість різновидів реалізації майбутніх дій. Атрактори зберігають потенційну стійкість. Наступна особливість стану біфуркації полягає в тому, що в силу фундаментальної ролі випадкових факторів подальший хід історичного процесу носить імовірнісний характер. У віртуальному еволюційному просторі, що існує за порогом біфуркації, темп історичного часу різко зростає, стає нерівномірним. Історичний час стає багатовимірним. До числа параметрів регулювання належать чинники, що враховують курс державного будівництва та проведених реформ. Державна влада здатна контролювати процес проходження зони біфуркації і перехід до оптимального напрямку розвитку. Наше майбутнє багатоваріантне, а вибір нашої долі значною мірою залежить від нас самих, від нашого розуму, нашої почуття відповідальності перед майбутнім і від нашої волі, що реалізується за допомогою державної влади, її системою. Синергетичний підхід до аналізу державотворчих процесів пов'язаних із реалізацією влади вимагає взяти до уваги те, що еволюція систем, що самоорганізуються, обов'язково супроводжується проходженням через зони біфуркацій, в околиці яких вирішальну роль починають відігравати фактори, що здаються випадковими. Спроби розірвати цей ієрархічний ряд можуть призвести до грубих помилок при прогнозуванні розвитку державної системи [12, с. 42]. Біфуркація передбачає поділ на два напрямки [13, с. 49; 14, с. 17]. Ключовим елементом синергетики є концепція регулювальних параметрів розвитку, яка може служити основою синтезу альтернативних теоретичних моделей історичного процесу встановлення суспільства і розвитку держави. Необхідно правильно відобразити в теоретичній моделі реальні властивості досліджуваної державної системи та організації державної влади, потрібно підібрати відповідний комплекс регулювальних параметрів. Дані параметри, безрозмірної форми, повинні відобразити еко-

номічні, соціальні, екологічні, політичні та інші аспекти, що характеризують життя суспільства, а також його взаємодію з навколишньою дійсністю. Отримаємо можливість врахувати досить повну сукупність чинників, роль кожного з яких на тому чи іншому проміжку історичного буття може бути різною в залежності від конкретних умов.

Державна система втрачає стійкість, а потім переходить у новий стан. Такий перехід здійснюється державою самоорганізовано, то у станах, близьких до переходу на новий рівень еволюції, система стає менш складною, відбувається зжим інформації. Нестійкості, що розвиваються в зоні біфуркації, виводять систему на певний рівень розвитку. І тоді спрацьовує синергетичний принцип підпорядкування: починають працювати головним чином ті регульовальні параметри, що забезпечують «притягання» системи саме до цього сценарію як до нового атратора [15, с. 38]. Першочерговим завданням синергетичного моделювання цих процесів є пошук обмежень і засобів стримування, що сприяють пом'якшенню руйнівних ударів ентропії на відповідних фазах еволюції. Адже, дійсно важливим завданням є зменшити безпорядок, безлад, міру внутрішньої невизначеності, непередбачуваності системи державної влади, безпорядку у ній [11, с. 44; 13, с. 403]. В єдиній державі влада повинна бути єдина, як єдиний його народ. Сила може обернутися безсиллям, якщо єдність влади трактувати виключно як централізацію і зміцнення ієрархії владних органів. Організація єдиної системи владно-управлінських органів не означає, що всі без винятку рішення і дії нижчестоящих рівнів управління зумовлені розпорядженнями вищестоящих. Такий тотальний контроль у складній системі неможливий. Побудова ієрархії центрів (рівнів) управління є загальною властивістю всіх складноорганізованих систем, але вже в біосистемах нижчі рівні управління діють відносно незалежно від вищих, їх відносини не можна звести лише до команд і виконання. Ще більшою мірою це стосується соціальних систем, особливістю яких є те, що реалізація управлінських функцій нерозривно пов'язана із владою як особливою системою відносин, що сприяє виконанню владно-управлінських рішень за допомогою набору спеціальних засобів впливу на людей (авторитету, переконання, примусу, насильства тощо).

Влада виконує найважливіші функції: організацію соціального цілого, забезпечення цілісності суспільної системи, управління справами суспільства, вирішення поставлених перед ним проблем. У будь-якій складноорганізованій системі базовою функцією є її власне самозбереження, тобто підтримання динамічної рівноваги з середовищем. Завдяки їй структурний розвиток системи стає можливим. Ефективність управління державою та вирішення поставлених перед нею завдань засновані на централізації функцій, їх послідовній супідрядності, побудові ієрархії функцій, цілей, керуючих органів з єдиним для всієї державної системи керуючим центром. Проте існування єдиного вищого центру управління не означає, що він покликаний виконувати всі без винятку управлінські функції. Порушення міри централізації веде до перервантання керуючого центру, що ускладнює процес управління системою.

У процесі управління централізація основних, найважливіших функцій передбачає децентралізацію більш

конкретних, другорядних функцій, обумовлених базовими. Саме тому виникає ієрархія керівних центрів, відповідальних за реалізацію певного набору функцій. Інколи суб'єкт влади прагне зміцнити свою владу, здійснює надмірний контроль і проводить централізацію управління, порушуючи тим самим принципи останнього. Таким чином порушується керованість суспільства, не виконується найважливіша функція влади у суспільстві, руйнується системи влади та управління. Отож, власне децентралізація владно-управлінських функцій і повноважень у системі органів влади покращує становище влади у державі. Найважливішим завданням і призначенням влади є організація спільного життя людей, підтримання порядку. Влада спрямована на забезпечення єдності усього суспільства і черпає силу в цьому загальнонародному утворенні. Носії влади є дієвими не тільки завдяки єдності державних організацій, але й через те, що в наявності є всенародна підтримка. Остання не може бути наслідком штучної або примусової цілісності. Сила і ефективність влади заснована на неподільності народу, що виникає в результаті узгодження волевиявлень людей, та їх здатності створювати, зміцнювати, направляти державну владу і контролювати її дії [3, с. 98; 16, с. 87]. Значення державної влади і державного управління полягає у забезпеченні самозбереження конкретного соціуму, утриманні його від розпаду і розкладання, а також від перетворення в те, що соціумом вже не є. У цій якості державну владу і управління, не можна беззастережно протиставляти процесам самоорганізації. Здійснення реального об'єднання людей на основі їх підпорядкування загальноприйнятими нормам також є проявом соціальної самоорганізації, яка характеризується тим, що в ім'я забезпечення спільного життя людей був створений спеціальний владний інститут – держава.

Висновки. Синергетика розглядає правовий світ як послідовність процесів збереження і руйнування державних систем. На цій основі вдалося виявити творчу функцію хаосу. Він, усуваючи віджиле, сприяє народженню нового ладу, нових структур на основі явища самоорганізації правового середовища. Синергетика робить значний внесок у розуміння самоорганізації складних нелінійних правових систем на етапі їх переходу в новий стан. Результати досліджень, здійснених в межах даної науки, вказують на те, що особливу роль під час встановлення нових рівнів самоорганізації відіграють випадкові відхилення. Правовий світ не являє собою набір лише нелінійних середовищ. Він виступає також як складна ієрархія цілісних системних об'єктів, які володіють власними механізмами підтримки цілісності, розвитку та взаємодії з собою подібними. Адже характерною ознакою сьогодення є відсутність практичності у рішеннях державної влади, тобто вони є помилковими.

Суспільна самоорганізація, соціальне різноманіття, множинність діючих сил і результати їх взаємодії є суспільно-значущими, а державна влада, централізоване управління, порядок і норми – явища вторинного порядку. Роль остатніх полягає лише в тому, щоб своєчасно реагувати на поведінку соціального середовища і слідувати за ним. Мимовільні процеси можуть містити в собі не тільки стимули для творчого розвитку та підвищення організованості суспільства, але й нести для нього страшні загрози. Якщо держава сама обирає собі обмеження в своєму са-

морозитку, не бачить нових цілей, задовольняється досягнутим і прагне будь-яким шляхом зберегти існуюче в незмінному вигляді – це стає причиною саморуйнування суспільства, державної влади.

Література:

1. Халипов В.Ф. Кратология как система наук о власти / В.Ф. Халипов. – М., 1999. – С. 74.
2. Венгеров А.Б. Теория государства и права / А.Б. Венгеров. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.
3. Зырянов А.В. Синергетический подход в научно-правовых исследованиях государства : дис. ... канд. юрид. наук / А.В. Зырянов. – Челябинск-2010. – 220 с.
4. Марченко М.Л. Проблемы теории государства и права / М.Л. Марченко. – М., 2005. – С. 176.
5. Мізюк Б.М. Системи управління : монографія / Б.М. Мізюк. – Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2004. – 388 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови : 100 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х. : ШКОЛА, 2009. – 1008 с.
7. Сливка С.С. Філософія права : [навч. посіб.] / Степан Степанович Сливка. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 264 с.
8. Синергетика : матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.Wikipedia.org>.
9. Хакен Г. Синергетика: иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах : пер. с. англ. / Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – 423 с. : ил.
10. Князева Е.Н., Курдюнов С.П. Основания синергетики: Синергетическое мироведение / Елена Николаевна Князева, Сергей Павлович Курдюнов. – Изд. 3, доп. – М. : ЛИБРОКОМ, 2010. – 256 с. (Синергетика: от прошлого к будущему).
11. Штенберг М.И. Синергетика: Наука? Философия? Псевдорелигия? / М.И. Штенберг. – М. : Academia, 2007. – 176 с. (Монографические исследования: философия науки).
12. Данилов-Данильян В.И. Проблемы устойчивого развития человечества / В.И. Данилов-Данильян, К.С. Лосев // Россия в окружающем мире. – М., 1998. – С. 42.
13. Синергетическая парадигма. Социальная синергетика. – М. : Прогресс-Традиция, 2009. – 688 с.: ил.
14. Шемшученко Ю.С. Правовая система / Ю.С. Шемшученко // Юрид. энцикл. : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. – 320 с.
15. Лесков Л.В. Чего не делать? Футуросинергетика России / Л.В. Лесков. – М., 1998. – С. 38.
16. Иванов А.В. Синергетика в юридических и политических науках: (Тез. и дискуссии) / А.В. Иванов // Фил. дескрипторы. – Барнаул, 2001. – С. 87.

Маик И. С. Синергетическое восприятие государственной власти

Аннотация. Статья посвящена исследованию процесса самоорганизующегося регулирования государственной власти, изучению государственной власти сквозь призму синергетики, описанию применения принципов синергетики в анализе процесса самоорганизующегося регулирования правовых отношений в пределах государства, освещению способности предвидеть будущее государственной власти благодаря применению положений синергетики.

Ключевые слова: правовая система, государственная власть, государство, синергетика, самоорганизация.

Mayik I. Synergistic perceptions of state power

Summary. The article is devoted to the investigation of the process of self-regulation of state power, is intended to the study of state power through the prism of synergetics, describes the application of the principles of synergetics in the analysis of self-regulation of the legal relations within the state, is aimed at coverage of the ability to predict the future state power through the application of the provisions of synergetics.

Key words: legal system, state power, state, synergetics, self-organization.